

Araştırma Makalesi / Research Paper

KARAY EDEBİYATININ ÇOK YÖNLÜ ŞAİRİ: ZACHARIASZ IZAAK ABRAHAMOWICZ

Murat KOÇAK*

Öz

Zachariasz Abrahamowicz, Karay edebiyatının altın çağını yaşadığı XX. asrın başlarındaki dönemde seküler şiirleriyle de öne çıkan bir şairdir. Makalede, onun hayatı ve bazı şiirleri tanıtılıp değerlendirilmiştir. Dinî temaların çevresinde gelişen ilk dönem Karayca eserler, XX. asrın başlarından 1940'lı yıllara doğru farklı tema ve yapılarla gelişmiştir. *Karay Avazı*, *Onarmach*, *Myśl Karaimska* gibi Karayca yayınlanan dergilerin bunda emekleri büyüktür. Şahıs temelinde bakıldığında ise “Zachariasz Abrahamowicz” in bahsi geçen dönemdeki şiirleri Karay edebiyatında ve kültüründe kalıcı izler bırakmıştır.

1878 yılında dünyaya gelen Abrahamowicz, zorlu ve yoksul bir hayat sürmüş, henüz yirmi beş yaşında iken vefat etmiştir. Şiirlerini Karayca, Lehçe, Ukraynaca ve Rusça olarak kaleme alan şair, seküler olarak tanınsa da şiirlerinde Karay inancının gerekleri ve Tanrı sevgisi kendini hissettirmektedir. Lirik ve didaktik türdeki şiirleriyle dikkat çeken Abrahamowicz; farklı kimliklerin ruhundaki izleri ile köklerine olan bağlılığı, ana dile verdiği önemi, gelenek ve göreneğe göre yaşamın ilkelerini şiirlerine yansıtmıştır.

Polonya ve Ukrayna topraklarının verdiği tarihî altyapı ile millî köklerine olan bağlılığını birleştiren Abrahamowicz, dinî kimliğindeki unsurları geleneksel altyapısı ile harmanlayıp eserlerinde işlemiştir. En önemli şiirleri arasında, Karayların marşı hâline gelen “Karaj edim, Karaj barmen (Karay idim, Karay’ım)” ve Polonya marşı “Jeszcze Polska nie

Geliş Tarihi/Date Applied: 29.11.2022

Kabul Tarihi/Date Accepted: 14.04.2023

Makalenin Künyesi: Koçak, M. (2023). Karay edebiyatının çok yönlü şairi: Zachariasz Izaak Abrahamowicz. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 56, 115-144.

DOI: 10.24155/tdk.2023.227

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, mkocak@pau.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0136-8598>.

zginela (Polonya Henüz Ölmedi)"nin Karay Türkçesi varyantı "Hanuz Karajlar Eksilmed (Karaylar Daha Eksilmez)" gelmektedir.

Bu makalede Abrahamowicz'in "Hanuz Karaylar Eksilmed, Karay Edim Karay Barmen, Ullu Titinbe, Alğemi Tenrinin, Tsivre Tsivre, Tenrim Senin Ulanların, Tenrim Ki Biznin Atalarımıznı, Ulusum Yisrael, Taħanun Ullu Kinge, Tuvğan Ana, Ey Neşer Neşer, Ne Fayda ve Tigendi Yaz" adlı şiirleri "Millî Altyapı, Dinî Altyapı ve Sosyal Altyapı" olmak üzere üç tematik başlık altında incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Karay, Zachariasz Abrahamowich, edebiyat, Karay edebiyatı, şiir.

The Versatile Poet of Karaim Literature: Zachariasz Izaak Abrahamowicz

Abstract

Zachariasz Abrahamowicz, is a poet who came to the fore with his secular poems at the beginning of the twentieth century, the golden age of Karaim literature. In the article, his life and some of his poems are introduced and evaluated. The first period of Karaim works developed around religious themes, developed in different themes and structures from the beginning of the twentieth century to the 1940s. On the personal basis, the poems of "Zachariasz Abrahamowicz" in the aforementioned period left permanent traces in Karaim literature. Born in 1878, Abrahamowicz led a difficult and poor life and died at the age of twenty-five. Although the poet, who wrote his poems in Karaim, Polish, Ukrainian and Russian, is known as secular, the requirements of Karaim belief and love of god are felt in his poems. Abrahamowicz, who draws attention with his lyrical and didactic poems, reflected the traces of different identities in his soul and his loyalty to his roots, the importance he gave to the mother tongue, and the principles of life according to tradition and custom.

Combining the historical infrastructure provided by the Polish and Ukrainian lands and his devotion to his national roots, Abrahamowicz blended the elements of his religious identity with his traditional infrastructure and processed them in his works.

In this article, Abrahamowicz's poems as "Hanuz Karaylar Eksilmed, Karay Edim Karay Barmen, Ullu Titinbe, Alğemi Tenrinin, Tsivre Tsivre, Tenrim Senin Ulanların, Tenrim Ki Biznin Atalarımıznı, Ulusum Yisrael, Taħanun Ullu Kinge, Tuvğan Ana, Ey Neşer Neşer, Ne Fayda, Tigendi Yaz" were analyzed under three thematic titles.

Keywords: Karaim, Zachariasz Abrahamowicz, literature, Karaim literature, poetry.

Giriş

Kıpçak Türk gruplarından biri olan Karaylar, köklerine ve inançlarına olan bağlılıkları ile Kırım, İstanbul, Litvanya ve Polonya gibi farklı coğrafyalarda olmalarına rağmen millî kimliklerini korumayı başarmış bir topluluktur. İnançları bakımından da genel Türk dünyasında farklı bir yerde bulunmaktadırlar. VIII. asırda Anan ben David, geçmişini daha eskilere dayanan bu Karay inancını sistematik hâle getirmiş ve bu nedenle de ilk dönemlerde bu inanişaya sahip olanlar “Ananiyun” olarak adlandırılmıştır. IX. asırda Binyamin en-Nihavendi *Sefer Linim* adlı eserinin son kısmında “Bene Mikra, Baale Mikra” isimlerini mezhep için kullandıktan sonra Karay adıyla anılır olmuşlardır (Besalel, 2001, s. 311; Güteryüz, 2009, s. 47; Kuzgun, 1985, s. 201). “Karaim” kelimesi, İbranice “okuyanlar” anlamına gelmektedir. Rabbânî Yahudilikten farklı olarak yalnızca yazılı *Tevrat*’a inanmaktadırlar. Yukarıda ifade edilen “bene Mikra” (kutsal yazının çocukları) ve “baale Mikra” (kutsal yazının sahipleri), yalnızca yazılı kaynağa inandıklarını göstermektedir.

Günümüzde kaynaklarda Karaylar için Arapçada “Karrâî/Karrâ’ûn”, Kuman-Kıpçak Türkçesinde “Karaylar”, Batı dillerinde “Karaim/Caraim” terimleri bulunmaktadır (Sinanoğlu, 2013, s. 424-426). “Karaim” ifadesindeki +im takısı İbranice çokluk ekidir ve terim çoğunlukla Türk kökenli olmayan Karaylar için kullanılırken Hazarların torunları olan Türk kökenli Karaylar için de Karay/Karaylar terimi kullanılmaktadır.

İlk dönem Karayca eserlere bakıldığında dinî temaların çevresinde gelişen bir edebiyat görürüz. XX. asrın başlarından 1940’lı yıllara doğru ise Karay edebiyatının farklı tema ve yapılarla gelişerek altın çağını yaşadığını ifade edebiliriz. *Karay Avazı*, *Onarmach*, *Myśl Karaimska* gibi Karayca yayımlanan dergilerin bunda emekleri çoktur. Karay Türkleri bu dergilerle Karay tarihini, kültürünü, inancını kısaca “köklerini” genç dimağlarda yeşertip ihtiyaçların da özlem duygusuyla kıvançlarını birlikte paylaşmayı amaç edinmişlerdir. Bahsi geçen Karay edebiyatının altın dönemi için Alexander Mardkowicz, Eljahu Kazas, Szemaja Firkowicz, Ananiasz Zajackowski, Szymon Kobecki, Mosze Derje, Josef Lobanos, Sergjusz Rudkowski, Szelumiel Lopatto, Yaakow Malecki, Markas Sultanskis, Mojsiejus Pileckis, Johoşafatas Kaplanovskis, Zenonas Firkovičius, Michailas Tinfovičius gibi önemli şahsiyetleri örnek verebiliriz. “Zachariasz Abrahamowicz¹” de yirmi beş yıl gibi kısa ömrüne rağmen Karay edebiyatında lirik ve didaktik şiirleriyle iz bırakmış ve kendisinden her daim övgüyle bahsedilmiştir.

Zachariasz Abrahamowicz, 1878 yılında Haliç yakınlarındaki Łany köyünde dünyaya gelmiş, zorlu bir çocukluk ve gençlik çağı yaşamıştır.

1 Zachariasz Izaak Abrahamowicz=Zecharja Jicchak Abrahamowicz.

Babası, köyde yaşayan çoğu Karay gibi çiftçilikle uğraşıyordu. Eğitim hayatı, hazan Simcha Leonowicz'in önderliğindeki bir midraşa (dinsel eğitim veren okul) başlamış ve dört yıl burada okumuştur. Babası, ekonomik durumlarından dolayı oğlunun eğitimine karşı çıksa da öğretmenlerinin çabaları ile ikna olmuş ve Zachariasz'ın eğitim hayatının devam etmesine izin vermiştir. Durumlarının kötü olduğunu Zachariasz'ın arkadaşlarıyla olan ilişkisinde de görmek mümkündür. Eğitimi için gerekli olan kitap ve defterlere ulaşabilmek için maddi durumu iyi olan arkadaşlarının derslerine yardım edip ödevlerini yapmıştır. Yeteneği, mizacı ve zeki kişiliği ile çevresi tarafından dikkat çeken Zachariasz, öğretmenlerinden birine yaptığı şaka nedeniyle okuldan uzaklaştırılmış ve babası bir ayakkabıcının yanında onu işe sokmuştur. Çok sevdiği eğitim hayatına verdiği bu arayışta Lehçe yazmış olduğu bir şiirde “*Ey ilimlerin efendisi! İlme ihtiyacım var/ Kuru bir yazdaki yağmur gibi/Ekmeğe aç biri gibi/Ey âlemlerin efendisi, senden diliyorum*”² diyerek yakınmış ve dua etmiştir. Babasının vefatından sonra eğitim hayatına aralıklarla devam edebilmiştir (Sulimowicz, 1989, s. 4-5; Aḥad, 1931, s. 21-23; Rudkowski, 1931, s. 19-20).

Henüz küçük bir çocukken yakarışlarla dolu şiirinden bir kesit gördüğümüz Zachariasz on beş yaşındayken Karayca, Lehçe, Ukraynaca ve Rusça olarak şiirlerini kaleme almıştır. Seküler bir şair olarak tanınsa da şiirlerinde Karay inancının gerekleri ve Tanrı sevgisi kendini göstermektedir. Lirik ve didaktik türdeki şiirleriyle dikkat çeken Abrahamowicz; köklerine olan bağlılığı, ana dile verdiği önemi, hayatta yapılması gerekenleri, gelenek ve göreneğe göre yaşamın ilkelerini şiirlerine yansıtmıştır.

Aḥad Haam, Abrahamowicz'ten bahsettiği yazıda “Bu yıllarda ucraldı eki ulla ucır Zeharyanın tirlihinde. Biri: keldi Halicke Grzegorzewski, ikinci: aldılar anı yavcılara.” (Aḥad, 1931, s. 22) yani “O dönemlerde Zeherya'nın yaşamında iki önemli hadise meydana geldi. Biri Grzegorzewski Haliç'e geldi, diğeri ise onu orduya aldılar” demektedir. Gerçekten de bu iki olay Zachariasz'ın yaşamındaki iki dönüm noktasıdır. Oryantalist Jan Grzeorzevski, Abrahamowicz'in bazı şiirlerini yayımlayarak tanınmasını sağlamıştır. Diğer önemli olan olay ise askere gitmesidir. Askerliği sırasında akciğer hastalığına yakalanmış ve memleketine döndükten kısa bir süre sonra da vefat etmiştir. Bu üzücü vefatı, Haam yazısının ilerleyen bölümlerinde “Kiçli yarlılık anın yivinde kolaylamadı savukturmahın anın da kıska zamanda keldi kuruluk ki ıstırdı bir birley yircımızni bu dünyadan.” (Aḥad, 1931, s. 23) (Büyük yoksulluk onun evinde iyileşmesine izin vermedi, kısa zamanda hastalık geldi ve şairimizi bu dünyadan çekip aldı) diyerek aktarmaktadır.

2 Nauki Panie! Nauki mi trzeba./Jak deszczu w czasie suchego lata./Jako głodnemu człowiekowi chleba/ Więc też Cię o nią proszę, Panie Świata.

Genç yaşına rağmen Zachariasz Abrahamowich, farklı kimliklerin ruhuna yansıtmasını şiirlerinde aksettirmiştir. Polonya ve Ukrayna topraklarının verdiği tarihî altyapı ile millî köklerine olan bağlılığını birleştiren Abrahamowicz, dinî kimliğindeki unsurları geleneksel altyapısı ile harmanlayıp eserlerine yansıtmıştır. Geleneklerinden, inancından ve tarihinden duyduğu gurur şiirlerinde kendisini göstermiş ve kendisinden sonra gelen Karay şair ve yazarlara da örnek teşkil etmiştir.

Sergiusz Rudkowski, *Karay Avazı* dergisinin ikinci sayısındaki “Kortkan Cuvaherler” adlı yazısında Abrahamowicz’in yetenekli şairler arasında ilk sırada olduğunu ve şüphesiz ki ilhamının gökyüzünden geldiğini, kısa ömrüne rağmen imrenilecek kadar güzel şiirler yazdığını övgülerle ifade eder (Rudkowski, 1931, s. 19).

İyi bir kültür ve dil birikimine sahip olan Abrahamowicz; şiirlerini Karayca, Lehçe, Ukraynaca ve Rusça gibi dillerde kaleme almıştır. En önemli şiirleri arasında Karayların marşı hâline gelen “Karaj edim, Karaj barmen (Karay idim, Karay’ım)” ve Polonya marşı “Jeszcze Polska nie zginela (Polonya Henüz Ölmedi)”nin Karay Türkçesi varyantı “Hanuz Karajlar Eksilmed (Karaylar Daha Eksilmez)” gelmektedir.

Bu makalede Abrahamowicz’in şiirleri “Millî Altyapı, Dinî Altyapı ve Sosyal Altyapı” olmak üzere üç tematik başlık altında incelenmiştir. “Millî Altyapı” başlığı altında “Hanuz Karaylar Eksilmed, Karay Edim Karay Barmen ve Ullu Titinbe” şiirlerinden yola çıkarak şairin köklerine olan bağlılığı gösterilmiştir. “Dinî Altyapı” başlığında incelenen “Alğemi Tenrinin, Tsivre Tsivre, Tenrim Senin Ulanların, Tenrim Ki Biznin Atalarımızı, Ulusum Yisrael ve Tağanun Ullu Kinge” şiirleriyle de seküler eserleri dışında çok yönlülüğünün başka bir unsuru olan dinî ve inanç unsurlarının da edebî kişiliğinde önemli bir yer tuttuğu aktarılmıştır. Son kısım olan “Sosyal Altyapı”da ise şairin “Tuvğan Ana, Ey Neşer Neşer, Ne Fayda, Tigendi Yaz” adlı şiirlerinden yola çıkarak millî ve dinî duygular dışında hayata bakış açısı değerlendirilmiştir. Her ne kadar birbirinden farklı başlıklar gibi görünse de millî ve dinî duyguların tüm şiirlerinde az ya da çok tesiri görülmektedir.

1. Millî Altyapı

Abrahamowicz’in Karay etnik ve dinî kökenlerine bağlılığı, Leh ve Ukrayna tarihine verdiği değer hem sosyal yaşamını etkilemiş hem de eserlerinde bunun akislerini göstermiştir. O dönemde Karay edebiyatına konu olan büyük orandaki dinî unsurlar, Abrahamowicz’in şiirlerinde kendini göstermişse de birçok yönüyle eserlerinde seküler olmayı başarmıştır. Cümlelerine yansıyan millî altyapı Leh, Rus ve çevre milletlerden etki

taşısa da bunları Karaylara uyarlayarak “Karay” kimliğini yaşatmayı ilke edinmiş ve bu amacıyla da başarıya ulaşmıştır. Bunu “Hanuz Karaylar Eksilmed”, “Karay Edim, Karay Barmen” ve “Ullu Titinbe” şiirlerinde görmekteyiz ve bu şiirlerdeki sözler Karayların “millî ilkeleri” olmuştur.

Abrahamowicz, “Hanuz Karaylar Eksilmed (Karaylar Daha Eksilmez)” şiiri ile halkına coşkulu bir şekilde seslenmiş ve ulusuna, geleceğe umutla bakmayı öğütlemiştir. Şiirin başlığına ve ilk cümlesine baktığımızda Abrahamowicz’in, 1797 yılında Józefa Wybickiego tarafından yazılan ve 1927 yılında Polonya’nın resmî marşı olan Mazurek Dąbrowskiego’dan (Dąbrowski’nin Mazurkası) etkilendiğini görmekteyiz. Bu marşın ilk cümlesi de Jeszcze Polska nie zginęła yani “Polonya henüz yok olmadı” ifadesidir.

Bahsi geçen Leh marşı yalnız Karaylar tarafından değil birçok Slav toplumunun halk şarkısına hatta marşlarına örnek teşkil etmiştir. Slovakların 1834 yılında yazdıkları “Hej, Slováci, ešte naša slovenská reč žije” şarkısı, Sırpaların 1845’te yazdıkları “Hišće Serbstwo njezhubjene” şarkısı, Hırvatların “Još Hrvatska ni propala” şarkısı, Ukrayna’nın “Ще не вмерла Україна” adlı eski millî marşı; Polonya’nın “Jeszcze Polska nie zginęła” cümlesi ile başlayan marşları örnek alınarak oluşturulmuştur (Russocki, 1978; Koneczny, 1921).

Wybickiego, Polonya topraklarının üçe ayrılıp paylaşıldığı bir dönemde o satırları kaleme almış ve “Polonya henüz yok olmadı” diyerek halkına tekrar bağımsız olacaklarını coşkulu bir dille vurgulamıştır. Aynı vurgu, sesleniş ve coşkulu havayı Abrahamowicz’in şiirinde de görmek mümkündür. “Hanuz Karaylar Eksilmed” şiirinde Abrahamowicz, Karaylara bir nutuk çekmekte âdeta yeniden diriliş dersi vermektedir. Özellikle XIV. asırdan itibaren dünyanın farklı bölgelerinde yaşamakta olan Karaylarla ilgili bu az nüfus konusu yazılarda, eserlerde ifade edilmektedir. İlk dörtlükte, “Karaylar daha eksilmez, biz hâlâ diriyiz” diyerek her ne kadar farklı uluslar içinde yaşasalar da kimliklerini koruduklarını kanıtlamak istemekte ve geleceğe umut vermektedir. Hepimiz inanıyoruz, çoğalıp artacağız cümleleriyle de az nüfuslarını kabul ettiğini ama inanarak bu zorluğu da yeneceklerini ifade etmektedir. İlerleyen satırlarda “başka topluluklar gibi sevinin, kötü yıllar geçecektir, iyiliği hep birlikte göreceğiz; işte o zaman artıp çoğalacağız, kutsanacağız” diyerek umudunu dile getirmektedir. Şiirin diğer üç bölümünde bu kurtuluşun kendi ellerinde olduğunu, Tanrı’nın kullarına amelî bakarak yardım ettiğini, eski dar yolları bırakıp iyi geçinirlerse Tanrı’nın onları da başka uluslar gibi çoğaltacağını halkına müjdelere.

Hanuz Karaylar eksilmed/ *Karaylar daha eksilmez*
Katsan biz tiribiz,/ *Hâlâ diriyiz biz,*
Hanuz bartsa isanabiz,/ *Hepimiz inanıyoruz ki*
Ki ketirinibiz./ *Çoğalıp artacağız biz.*
Sivisniz, Karaylar,/ *Sevinin Karaylar*

Hz ezge ummalar,/ *Başka topluluklar gibi*
Ol vahtın artabiz/ *O vakit artıp*
Da ketirinibiz,/ *Çoğalacağız*
Alğışlı bulubiz./ *Kutsanacağız.*
Sivisniz, Karaylar,/ *Sevinin Karaylar*

Katsar yıllar ol yamanlar,/ *O kötü yıllar geçer*
Yaşsını kerebiz,/ *İyiliği görürüz*
Berir Tenri bizge mazzal,/ *Tanrı bize mutluluk verir*
Kaysın biz tezebiz./ *Beklediğimiz gibi*
Sivisniz, Karaylar.../ *Sevinin Karaylar...*

Vale bizin keleşimiz/ *Ama bizim geleceğimiz*
Ez kolumuzdadı,/ *Kendi elimizdedir*
İsine kere adamga/ *Ameline göre insanın*
Tenri bolusadı/ *Tanrı yardım edendir*
Sivisniz, Karaylar.../ *Sevinin Karaylar...*

Tseseyik kart yirtkıntslarını,/ *Çözelim eski şeyleri*
Ne hali kiyebiz,/ *Şu anda giydiğimiz,*
Taslayık tar yoltşaklarını,/ *Dışlayalım dar yolları*
Kaysıba yiriybiz./ *Yürümekte olduğumuz*
Sivisniz, Karaylar.../ *Sevinin Karaylar...*

Kalsa talas da yaltaylık/ *Kargaşa ve hile kalsa da*
Aramızda biznin,/ *Bizim aramızda*
Ol vahtına isanabiz/ *O zaman inanırız*
Alhısın Tenrinin./ *Tanrı'nın kutsallığına*
Sivisniz, Karaylar.../ *Sevinin Karaylar.*

Halkına coşkulu şekilde seslenip millî köklerine olan bağlılığını dile getirdiği ve sonraları Karaylar arasında âdeta bir millî marş hâline gelen bir diğer eseri “Karay Edim, Karay Barmen” (Karay idim, Karay’ım) şiiiridir. Abrahamowicz bu şiiirinde, Karay kimliğinin geçmişte ne ise gelecekte de o olacağını ifade etmektedir. “Karay idim, hâlâ öyleyim ve Karay olarak da ölmek istiyorum” diyerek de bunu açıklar. Tarihi dönemlerden günümüze farklı grupların içerisinde yaşayan Karaylar, kimi zaman kimliklerini gizlemiştir. Ama şair burada “Karaylıktan utanmam ve kendi dinimi dışlamam” cümleleriyle köklerine olan bağlılığını aktararak övücünü bildirir. “Dinini dışlayan, sözünü unutan da insan değil, davara benzer” diyerek eleştirir. Herkese saygı duyduğunu, kimseyi dinine göre ayırıp horlamadığını söyleyerek halkının da o yolda gitmesini öğütler. “Eğitimde akli izlemek, yeni fikirlerle eski inancı devam ettirmek ve karanlıktan çıkıp ilerlemek dileğimdir” diyerek kendisinin ve Karayların arzularını dile getirir.

“Karay idim ve Karay’ım” ifadesi ile başlayan şiiir tüm Haliç Karaylarının âdeta bir millî marşı hâlini almıştır. Mikhaıl Kizilov “Haliç topluluğunun resmî olmayan millî bir marşı olmuştur” diyerek de ifade etmekte ve Abrahamowicz’in şiiirlerini yalnızca Karayca değil Ukraynaca ve Lehçe de kaleme aldığını belirtmektedir (Kizilov, 2006, s. 85).

Karay edim, Karay barmen/ *Karay idim ve Karay’ım*
Da Karayba elme kleymen, / *Ve Karay olarak ölmek isterim,*
Karaylıkba uyalmamen, / *Karaylıktan utanmam*
Ez dinimni taslamamen. / *Kendi dinimi dışlamam.*

Kim dinin taslaydı, / *Kim dinini dışlarsa,*
Sezin unutadı, / *Sözünü unuttur,*
Ol adam divildi, / *O adam değildir,*
Tuvarga usaydı. / *Benzer davara.*

Har adamni men sıylaymen, / *Herkese saygı duyarım,*
Dinin anın bağınmaymen, / *Bakmam onun dinine*
Ez dinimni horlamaymen/ *Kendi dinimi horlamam*
Da yatnıda tsaypamaymen. / *Yabancıya da zarar vermem.*

Bar dünya Tenribe/ *Tüm dünya Tanrı ile*
Kitsli yaratkandı, / *Güçlü yaratıldı,*
Dinler uslarıba/ *Akıllarıyla dünyanın*
Dünyanın kılğandı. / *Dinler kılındı.*

Yivretivde us izleyen, / *Eğitimde akli izlerim,*
Yatlardan ernek alamen, / *Yabancılardan örnek alırım*
Kart tsınıkmaknı tsesemen, / *Eski alışkanlığı çözüp*
Yanğı yollarba baramen. / *Yeni yollarla giderim.*

Kart din yanğı usba, / *Yeni fikirle eski din,*
Ol benim belgimdi, / *O benim nişanımdır,*
Tsıkma tunukluktan/ *Karanlıktan çıkmak*
Menim kisentsimdi. / *Benim dileğimidir.*

“Ullu Titinbe (Yüce Dumanla)” şiiri, sızılı ruha sahip bir ulusun fer-yadı ve duasını içermektedir. Dinî ve millî unsurları içerisinde barındıran bu şiirin büyük bir kısmını Abrahamowicz, Lehçe “Ateşin Dumanıyla” şiirinden Karay Türkçesine aktarmıştır. Bahsedilen şiiri, yurtsever temaları işleyen Polonyalı romantik şairlerinden Kornel Ujejski yazmıştır. Daha önceden Józef Nikorowicz tarafından bestelenen şarkıya “Z dymem pozarów (Ateşin Dumanıyla)” adıyla sözler yazan şairin bu şiiri özellikle başarısızlıkla sonuçlanan Ocak Ayaklanması’ndan sonra Leh toplumunda kutsal ve millî törenlerde okunur olmuştur (<https://www.polskatradycja.pl/piesni/patriotyczne/choral-z-dymem-pozarow.html>).

Abrahamowicz de içinde yaşamış olduğu toplumun romantik ve millî duygulara sahip bu şairinden etkilenerek kendi halkına Karayca olarak seslenmiştir. Şiirde “Yüce dumanla, kanlı tuzakla sesimizi sana ulaştırırız Tanrı” cümleleriyle yakarışlar başlar. “Bizim ağıtsız şarkımız yoktur, ağlamaktan başımız ağrır” diyerek en mutlu anlarda bile acının kendileriyle birlikte olduğunu ifade eder. Yaşadıklarını Tanrı’nın bir sınavı olarak görmektedir ama bu sınavın sona erip sızılarının iyileşmesi için Tanrı’ya yalvarır. İman dolu yaşayıp dinin gereklerini yaptıklarından düşmanların alaylarına maruz kalırlar. “Ata nerede, Tanrı nerede” diyerek kutsal öğretileri küçümseyip eğlence konusu hâline getirirler.

Ullu titinbe, kanlı tuzakba/ *Yüce dumanla, kanlı tuzakla*
Sa ketirebiz avazımız, / *Sesimizi sana yükseltiriz,*
Ullu sıyıtba da yilamakba, / *Yüce ağıt ve feryatla*
Kaysından erpeyed tsatsımız. / *Saçlarımız ürperir.*

Bizde sıyıtsız yirimiz yohtur. / *Bizim ağıtsız şarkımız yoktur*
Yilamaktan avruyd basımız, / *Ağlamaktan ağrır başımız,*
Hız maççevası emir kaşırının/ *Ömür kahrının mezar taşı gibi*
Sa ketirgendi kollarımız. / *Sana yükselir ellerimiz.*

Netse forlar Sen sınağın bizni, / *Nice zaman sınağın bizi,*
Hanuz olhalmad avruvumuz, / *Hâlâ iyileşmez sızımız*
Dağın indehybiz, ol tınlar bizni, / *Sesleniriz o dinler bizi*
Ki old biyimiz, old atamız. / *Ki odur beyimiz, odur atamız.*

Dağın turabiz tolu isantstan, / *İman dolu yaşarız,*
Vale kıynaydı dusman bizni, / *Ama düşman zulmeder bize*
Kiltki kıladı barlarımızdan: / *Hepimize gülerler:*
Kaydadı ata, kaydadı Tenri? / *“Ata nerede, Tanrı nerede” diye.*

2. Dinî Altyapı

Dönemin seküler bir şairi olması açısından önemle üzerinde durulan Abrahamowicz’in dinî altyapısını “Alğemi Tenrinin”, “Tsivre, Tsivre”, “Tenrim, Senin Ulanların”, “Tenrim, Ki Biznin Atalarımızı”, “Ulusum Yisrael” ve “Tağanun Ullu Kinge” isimli şiirlerinde görmekteyiz. Bu şiirlerde Karay inancından ve Yahudilikten birçok unsur bulunmaktadır.

İnanç temelli olan bu şiirlerde İbraniceden ödünçlenen “kenesa (kenesa, ibadethane), gedulla (yücelik, azamet), tsaddik (sıddık, doğru), mizmor (mezmur), malhut (krallık), şem (isim), sof (son), tefilla (dua), kavvana (niyet, duygu), mişkan (mesken), paro (firavun), mazzal (kader), galut (sürgün), kohen (rahip), mitsva (emir), midbar (çöl)” gibi kelimelere ve “Adonay, Moşe, Yisrael, Avraham, Ur-kasdim, Lut, Sedom, Yitshak, Avinu, Yaakov, Yosef, Balak, Bilam, Yuhuda” gibi özel adlara rastlamaktayız.³

Dört dörtlük ve aaab uyak düzeni ile oluşturulan “Alğemi Tenrinin (Tanrının İlhamı)” şiirinde Tanrı’ya yalvaran bir ses duyarız. İlk dörtlükte “göklerin alevi olan Tanrı’nın ilhamı, ruhumuza kendiliğinden gel” diye seslenir. İkinci dörtlükte dünya üzerindeki tüm yüce fikirlerin ondan kaynaklandığını belirterek Tanrı’dan öğütler beklediğini söyler. Göklerin alevi olarak tanımladığı Tanrı’nın ilhamının canlarını güçlü kılması için dua eder. Karay gelenek ve göreneklerini eserlerine yansıttığını belirttiğimiz Abrahamowicz, son dörtlükte “âdetleri, hürmetli iyi yolları sen bize göster” diyerek hayat felsefesini şiirine yansıtır.

Alğemi Tenrinin,/ *Tanrı’nın ilhamı,*
Yalını keklernin, / *Göklerin alevi,*
Canımızga yirgin/ *Ruhumuza gel*
Ez usundan. / *Kendiliğinden.*

3 kenesa (כניסה), gedula (גדולה), tsadik (צדיק), mizmor (מיזמור), malhut (מלכות), şevet (שבת), şem (שם), sof (סוף), tefilla (תפילה), kavvana (כוונה), mişkan (משכן), paro (פרעה), mazzal (מזל), galut (גלות), kohen (כהן), miçva (מצוה), midbar (מדבר), Adonay (אדוני), Moşe (משה), Yisrael (ישראל), Avraham (אברהם), Ur-kasdim (אור כשדים), Lut (לוט), Sedom (סדם), Yitshak (יצחק), Avinu (אבינו), Yaakov (יעקב), Yosef (יוסף), Balak (בלק), Bilam (בלעם), Yuhuda (יהודה).

Senden yaratıldılar/ *Senden yaratıldılar*
Ol ulla sağışlar, / *O yüce fikirler,*
Tezebiz kenesler/ *Bekliyoruz öğütler*
Kollarından. / *Senin ellerinden.*

Alğemi Tenrinin, / *Tanrı'nın ilhamı,*
Yalını keklernin, / *Göklerin alevi,*
Canımızı biznin, / *Bizim canımızı*
Kitsliletkin. / *Güçlü kıl.*

Ol tsmıkmaklarını/ *O âdetleri*
Kart da yamanlarını.../ *İhtiyar ve kötülerini...*
Hermetli yollarını/ *Hürmetli yolları*
Sen kergizgin. / *Sen göster.*

“Tsivre, Tsivre (Çevre, Çevre)” şiiri, on dört dörtlükten meydana gelmiş ve abab uyak düzeni ile oluşturulmuştur. Şiirde çevredeki varlıkların Tanrı'yı övdüğünü söyleyerek *Eski Ahit*'in “Genesis” bölümünden hatırlatmalarda bulunmaktadır. Tarlada başakların baş eğerek, ovada karıncanın haykırarak, kuşların sabah mırıldanıp yükseklerle uçarak Tanrı'yı övdüğünü belirterek ben de tüm bu yaratılmışlar gibi Tanrımı överim der. Kuşlar sabahın erken vaktinde kalkıp tüm gücüyle Tanrısına yakarırken sen neden uyuklarsın diye uyarıda bulunur. Sana bunca iyilikler veren Tanrı'na ibadet et diyerek *Eski Ahit*'ten telmihler yapar. Hz. İbrahim'in Ur-Kasdim'den çıkmasını, Lut'un Sedom'dan kurtulmasını, İshak'ın keskin kılıçtan kurtarılmasını, Hz. Yakub ve ailesinin Hz. Yusuf tarafından refaha kavuşturulmasını, Firavun'un elinden kurtulan halkı, Hz. Musa'ya verilen *Tevrat*'ı ve Balak-Bilam⁴ olaylarını hatırlatır. Bu mucizevi olayları hatırlatarak insanın aklının Adonay'ın iyiliklerine yetmeyeceğini söyler. Kendi seçilmiş ulusuna bu mucizeleri o dönem nasıl gösterdiyse şimdi bu halka da bu güzellikleri yaşatacağını vurgular. Son iki dörtlükte yine uyarısı ile devam eder. Dün gece uyuyan kimileri uykudan kalkamadı, yani öldü demek ister. Bizler Tanrı'nın merhameti ile uyandığımıza göre kalkıp ona dualarımızı ve övgülerimizi sunalım öğüdünde bulunur. Son cümlede yer alan “da ol kinilevçi bolup/kutkarır canımnı elimden” ifadesiyle de on emirde yer alan “...Çünkü ben, Tanrın Rab, kısıkanç bir Tanrıyım”⁵ cümlesini hatırlatmak istemektedir.

4 Museviler Balak'ın hâkim olduğu yere gelince Balak onları yenemeyeceğini anlar ve peygamber olan Bilam'dan Musevileri lanetlemesini ister. Ancak Bilam yolda karşılaştığı melek vasıtası ile Musevileri lanetlemeyip aksine kutsar.

5 *Tevrat*, 2011, s. 189.

Tsivre, tsivre ken tiz kursaydı, / Çevre, çevre geniş düzlükle kuşandı
Yuvuz basurad aslıklar/ Alçak baş eğer çavdarlar
Da biyik Tenrini mahtaydı/ Yüce Tanrı'yı över
Bar ol yer yaratılmışlar. / Tüm dünyadaki yaratılmışlar.

Orman artın kuyas kızıldı, / Orman ardı güneş kızıl
Rakiya kektir haz tsekmen/ Örtü gibi mavidir gökyüzü
Da tizde kumurstka kıtskıradı/ Ovada karınca haykırır
Kiyasa nendi tiyermen. / Tıpkı değirmen gibi.

Kus averge biyik utsadı, / Kuş havaya yüksek uçar
Erte turad yukusundan/ Sabah kalkar uykusundan
Da yaratuvtsusun mahtaydı, / Ve yaradanını över
Yirlyadohats bar halından. / Mırıldanarak tüm gücüyle.

Bu miszkanda men turadohats, / Bu çadırda ben dururken
Aslıklarba basuramen, / Çavdarlarla baş eğerim
Da bu yirni yirlyadohats/ Ve bu şarkıyı ağlayarak
Biyiklihin kotaramen. / Yüceliğini iletirim.

A sen, canım, nege yuklaysen, / Ey, sen canım niye uyuklarsın
Bilmeysenmo resiminni? / Bilmez misin emri?
Ki anar sen erte turasen, / Ona erken kalkarak
Ki mahtahaysen Tenrini. / Tanrıyı övesin.

Mahtaydlar ese anı kuslar/ Över iken onu kuşlar
Da bar yer-yaratılmışlar, / Ve tüm dünyadaki yaratıklar
Nek sen anı mahtamaysen, / Neden sen onu övmezsın
Ki sa yetti bar yaksılar. / Sana iyilikler vermişken.

Ol tsıhardı atamızı/ O çıkardı atamızı
Avrahamnı Ur-kasdimden/ İbrahim'i Ur-Kasdim'den
Da Lotnuda ol kutkardı/ Lut'u da o kurtardı
Sedomnun verenlihinden. / Sedom'un azabından.

Da ol Yitshak Avinunu/ Ve o İshak krahımızı
Kutkardı soyar bitsaktan/ Kurtardı keskin bıçaktan
Da urluhun Yaakovnun/ Yakub'un ailesini
Yosef asıra atslıktan. / Yusuf sayesinde açlıktan.

Paro ektem kolu bıla/ *Firavun kibirli eli ile*
Yisraelni ol kıynadı, / *İsrail'i parçaladı,*
Vale Tenri kudratı bıla/ *Ama Tanrı kudretiyle*
Alarnı andan tsiğardı. / *Onları oradan çıkardı.*

On sezlerin kadağanın/ *Yasanın on emirlerini*
Berdi Moszege kuluna, / *Verdi Musa kuluna*
Bermed anı ezge kimge, / *Başka kimseye vermedi*
Antsak ontsa ulusuna. / *Sadece verdi seçilmiş ulusa.*

İndedi Balak Bilamnı, / *Balak çağırdı Bilam'ı*
Ki karğağay Yisraelni, / *Ki lanetledi İsrail'i*
Vale Tenri buyurmadı/ *Ama Tanrı buyurmadı*
Da alğışladı alarnı. / *Ve kutsadı onları.*

Yetmeydi usu adamnın/ *Yetmez insanın akli*
Yaksılıkların kotarma/ *İyiliklerini anlatmaya*
Adonaynın, ki ol kıldı/ *Adonay'ın, ki o yaptı*
Ez saylahan ulusuna. / *Kendi seçilmiş ulusuna.*

Kepler, ki biğitse yattılar/ *Çoğu dün gece yattılar*
Turmaydılar yukusundan/ *Kalkmadılar uykusundan*
Da biz savbiz da tiribiz/ *Biz sağ ve diriyiz*
Tenrinin yaksılıhından. / *Tanrı'nın iyiliği sayesinde.*

Anın için erte turup / *Onun için sabah kalkıp*
Yırlaymen ez rast kleğimden, / *Doğru dileğimle mırıldanırım*
Da ol kinilevtsi bolup, / *Ve o kıskanç olup*
Kutkarır canımnı elimden. / *Kurtarır canımı ölümden.*

“Tenrim, Senin Ulanların (Tanrım, Senin Evlatların)” şiiri, altı dört-
lükten ve abab uyak düzeni ile meydana getirilmiştir. Şiirin genelinde
Tanrı'ya, biz senin evlatlarınız, bize acı ve merhamet et duasında bulunur.
“Tanrım biz senin evlatların olarak daha iyi kader diliyoruz ama yıl ardın-
dan yıllar gelir sürgün hâlimiz bitmez” diyerek yakarır. Mezarlara ve ağla-
makta olan öksüzlere bak hâlimize acı, der. Tüm yaşadıkları acı hadisele-
re sabırla katlandıklarını ama yalnızca gözyaşı döküp dua edebildiklerini
söyler. “Dua ve yakarışlarla sana yalvarıyoruz Tanrım, şefaatin göster ve

bizim sürgünümüzü bitir, bizi vatanımıza gönder” diyerek duasına devam eder. Ettikleri dua karşılık bulup vatanlarına dönerlerse Tanrı’ya olan övgü ve dualarını sunmayı devam edeceklerini dile getirir.

Tenrim, Senin ulanların/ *Tanrım senin evlatların*
Edirek mazzal kolabiz, / *Daha iyi kader istiyoruz,*
Terk baradı yıl yıl artın / *Hızlı geçer yıl, yıl ardından*
A biz bartsa galuttabiz. / *Ama biz hepimiz sürgündeyiz.*

Sezlerin Senin aytadı: / *Senin sözlerin söyler:*
Har tsatsınız sanahandı! / *Her saçınız sayıldı!*
Ker, sanağın ol gerlerni, / *Gör o mezarları say*
Yılaydoğan eksizlerini. / *Ağlamakta olan öksüzleri.*

Biz antsa uzak tsıdaybiz, / *Biz, öylece sabırla katlanıyoruz,*
Ki sirtildi bar yazıklar, / *Ki silindi tüm günahlar*
Biz antsa bartsa yılaybiz, / *Biz, öylece hepimiz ağlıyoruz*
Ki yetmeydi bizge yaslar. / *Ki bize yetmez yaşlar.*

Biz kolabiz koltkalarba: / *Biz dualarla yalvarıyoruz,*
Kergiz ez savağatınını! / *Göster şefaatinini!*
Yılaybiz kanlı yaslarba: / *Ağlıyoruz kanlı yaşlarla*
Kaytar bizge yerimizni! / *Gönder bizi vatanımıza.*

Kalsa biznin yaslarımız, / *Dinse bizim gözyaşlarımız,*
Ki kelsek yerimizge, / *Ki gelsek vatanımıza*
Mağtarbiz Seni barımız, / *Överiz seni hepimiz*
Ki bermedin elme bizge. / *Vermedin bize ölüm diye.*

Biznin canımız tuyadı, / *Bizim ruhumuz anlar,*
Ki ol Tenri hayıfsinir; / *Ki o Tanrı bağışlar;*
Ol ez ulusun sivedi, / *O öz halkını sever*
Yerimizni bizge berir. / *Vatanımızı bize verir.*

“Tenrim, Ki Biznin Atalarımızı (Tanrım, Bizim Atalarımızı)” şiiri, on dörtlükten ve her dörtlükten sonra aynen tekrarlanan beyitten meydana gelmektedir. Bir önceki şiirde Abrahamowicz, “Tanrım senin evlatların” diyerek hem geçmişteki hem de şimdiki uluslarından bahsederek dua etmişti. Bu şiirde de atalarının yaptığı sevaplarla, şimdi sürgünde olan halkın

kurtuluşu için edilen duayı görmekteyiz. “Tanrım atalarımızı hürmet ve şeref tacı ile taçlandırdın” diyerek eski güçlü dönemleri hatırlatmaktadır. Düşmanların kötülüğünden o dönem bizleri kalkanınla nasıl koruduysan şimdi de merhametini bekliyoruz, der ve her dörtlükten sonra tekrarlanan “huzurunda baş eğip sürgünlüğümüzü uzatmadan için yalvarırız” diyerek dua eder. Her işlerinde Tanrı’nın yardımını gördüklerini söyler. Eğer öyle olmasaydı bu “az halkı” yabancı yerde kaybolmadan nasıl tutardın ki diyerek cevaplar. Eski dönemlerdeki gibi kohenlerimiz ve krallarımız olsun diyerek *Tevrat*’ta geçen o güçlü dönemlere olan özlemi duyurur. “Güçlü Tanrım, mucizeni göster ve bizleri çoğalt” ifadeleriyle de başka uluslar içinde az nüfusla yok olma tehlikesine girdiklerini gösterir. Atalarının yaptığı hayırlı işler ve sevaplarla ağlayarak dua ettiklerini aktarır. Onların iyiliği ile mutluluğa erişelim der. Vatanından sürülmüş bu halk ancak ırmaklar gibi gözyaşı döküyor, başka ne yapalım ki senden başka sığınağımız yok deyip, çaresizliklerini ifade ederek yalvarır. Son dörtlükte bu çaresizliği biraz daha artmakta ve “Tanrım senin bir sözün var ki çok korkunç, hepimizi yok edeceğini söylüyorsun” der; ardından da “böyle bir ceza olacaksa, bizi vatanımızla birlikte yok et” duasında bulunur.

Tenrim, ki biznin atalarımızı/ *Tanrım bizim atalarımızı*

Taçladın tacıba hermetin da sıynın/ *Hürmet ve şeref tacı ile taçlandırdın*

Da kalkanınba kalkanladın bizni/ *Ve kalkanınla korudun bizi*

Gezarlarından dusmanlarımızın. / *Düşmanlarımızın kötülüğünden.*

Senin alnında basurabiz yerge: / *Senin huzurunda baş eğeriz yere:*

Galutmuznu uzartmağın bizge. / *Sürgünlüğümüzü uzatma bizim.*

Sen yakısı kleysen ulusuna Senin, / *Sen kendi ulusuna iyilik dilersin.*

Har isimizde bizge bolusasen, / *Her işimizde bize yardım edersin,*

Da klep kergizme kudratını Senin/ *Kendi kudretini göstermeyi dileyerek*

Yat yerde bizni azları tutasen. / *Yabancı yerde biz azları tutarsın.*

Senin alnında... / *Senin huzurunda...*

Kaytarğın bizge avalğılıy kibik/ *Gönder bize önceden olduğu gibi*

Kohenlerni da melehlerimizni, / *Kohenleri ve krallarımızı*

Yasarsın dahın borlalılığın Senin, / *Bağ bahçeni yaparsın*

Kalğın, e Tenri, karatetme bizni. / *Bırak, ey Tanrı rezil etme bizi.*

Senin alnında... / *Senin huzurunda...*

Tenrim, ki Sen rast tere etivtsisen, / *Tanrım, sen doğru kanun yapıcısın*
Ektem biylernin kitsin sındırasen, / *Gururlu beylerin gücünü ve*
Buz sağışların dusmanlarımızın/ *Düşmanlarımızın kötü düşüncelerini kırarsın*
Da bergin isants canımızga biznin. / *Ve ver iman canımıza bizim*
 Senin alnında... / *Senin huzurunda...*

Tenrim, kergiz ez tamasalığını: / *Tanrım, göster kendi mucizeni:*
Koskun birlikbe ulusunnu Senin! / *Senin halkını birlikle çoğalt!*
Tserivden, Tenrim, Sen kutkarğın bizni/ *Savaştan Tanrım, sen kurtar bizi*
Da iygin bizge malağın tıntslıkın/ *Ve gönder bize huzur meleğini*
 Senin alnında... / *Senin huzurunda...*

E kitsli Tenrim, kaysının klehinden/ *Ey güçlü Tanrım, hangisinin dileğinden*
Bu yuvuz dünya avaldan turadı, / *Bu kötü dünya evvelden durur;*
Tısharğın bizni bu galut yerinden, / *Çıkar bizi bu sürgün yerinden*
Kılğın, ne Senin ulusun koladı. / *Yerine getir, ulusunun dileğini.*
 Senin alnında... / *Senin huzurunda...*

Tenrim, yarıtkın balkuvunnu Senin/ *Tanrım parlat ışığını*
Canına eli yerlerimiznin, / *Vatanımızın ölü ruhuna,*
Kalğın sınama ulusunnu Senin, / *Ulusunu sinaman bitsin*
Kabul etkin bu tirkimizni biznin. / *Kabul et bu hediyemizi.*
 Senin alnında... / *Senin huzurunda...*

Biz yilaydoğats, e Tenrimiz biznin, / *Ey Tanrımız biz ağlayarak*
Canları itsin alarnın kolabiz, / *Onların ruhları için diliyoruz*
Ki alarnın zeğutları itsin / *Ki onların hayırlarından*
Esiklerine keklernin kirgeybiz. / *Cennetin eşiğine girelim.*
 Senin alnında... / *Senin huzurunda...*

Ezenler kibik ağad biznin yaslar, / *Irmaklar gibi akar gözyaşlarımız,*
Ki sirdin bizni biznin yerimizden, / *Ki sürdün bizi vatanımızdan*
Da ne aytsınlar ol kaldık ummalar, / *Ve ne söylesinler o kalan halk*
Ki yoğtu nesin isanmada Senden / *Ki yoktur senden başka inanılacak.*
 Senin alnında... / *Senin huzurunda...*

Bir sezin Senin, e Tenri, korkuntslu/ *Bir sözün senin, ey Tanrı korkunç*
Bolalad tasetme barımızni birden, / *Yok etme hepimizi birden,*
Da tiysek andi karanyaga ulla/ *Öyle büyük cezaya çarptırılırsak*
Tasetkin bizni biznin yerimizden. / *Yok et bizi bizim vatanımızdan.*
Senin alnında.../ *Senin huzurunda...*

“Ulusum Yisrael (Ulusum İsrail)” şiirinde İsrail⁶ ulusuna yaptıkları hataları hatırlatan bir seslenme görürüz. Bu sesleniş Tanrı tarafından ulusuna yapılmaktadır. On üç üçlükten ve her üçlükten sonra “Ulusum Yisrael” seslenmesi ile oluşan şiirin genel havasını *Tevrat*’ta geçen hadiseler ile günümüz sürgünlüğü oluşturmaktadır. Bundan önceki iki şiirde geçen Tanrı’ya yakarışlara adeta cevap niteliği oluşturmaktadır. Genel olarak; “Ulusum ben sana ne eziyet ettim” diye başlar. “Seni firavunun elinden kurtarıp Mısır’dan çıkardım, Mısır’a belaları ben yağdırdım, firavunu Kızıl Deniz’de batırıp seni yürüttüm, çölde bulutu yardıma gönderdim, kudret helvası ile seni besledim, süt ve bal diyarına getirdim” ifadeleriyle Tanrı’nın ağzından verdiği lütufları sıralar.⁷ “Ben bunları yapmışken, sen zulümden kurtulup, Mısır’dan çıktığında verdiğin sözleri unutup Tora’nın sözleriyle alay ettin” der. Diğer mucizevi olayları anlatmaya devam eder. Otuz bir kral gönderdiğini, krallıklar verdiğini ve tanrısal güçle doğruluklarını anlatır. “Adımı nasıl böyle alçaltırsın” diyerek âdeta çektikleri zulmün nedenlerini sıralar.

Ulusum Yisrael, ne kıldım men sana, / *Ulusum İsrail, ne yaptım ben sana*
Nebe muzğullattım, ne bortsu men sana, / *Ne ile kederlendirdim, ne borçluyum sana*
Ki bartsa yazıklı sen bolasen mana. / *Ki tüm günahı sen işlersin bana*
Ulusum Yisrael.../ *Ulusum İsrail...*

Men seni tsığardım Mitsrinin yerinden, / *Ben seni çıkardım Mısır’dan*
Kolundan Par’onun ol kullar erkinden, / *O kulların hükümdarı Firavun’un elinden*
Sen anın itsin bartsa tanasen menden. / *Sen onun için hep inkâr edersin beni*
Ulusum Yisrael.../ *Ulusum İsrail...*

Men seni keltirdim yerge ol tutunğan/ *Ben seni getirdim o vadedilen yere*
Alğışlı, sit bal ol yavdıradoğan. / *Kutsal, süt bal yağdıran,*
Sen mana yadattın beter ol goylardan. / *Sen beni aldattın o kâfirlerden beter*
Ulusum Yisrael.../ *Ulusum İsrail...*

6 Hz. Yakup’un bir melekke gürüşmesinden sonra verilen isimdir. Hz. Süleyman’ın vefatından sonra ikiye ayrılan devletin kuzey bölümü İsrail krallığı adını almıştı. Şiirde de genel olarak köklerini ifade etmektedir.

7 *Tevrat*’ın “Mısır’dan Çıkış” bölümündeki olayların şiirselleştirildiğini görmekteyiz.

E kerikli saylanğan borlalığımenim, / *Ey güzel, seçilmiş bağım benim*
Seni ornattılar kudratlarım benim, / *Gücüm yerleştirdi seni*
Sana ğor kerined mitsvalarım benim. / *Sana hor görünür emirlerim*
Ulusum Yisrael... / *Ulusum İsrail...*

Dağın klep kutkarma galuttan men seni, / *Hatta isteyerek seni sürgünden*
kurtarmayı
İydim Mitsri istin ol karanyalarını. / *Gönderdim Mısır'a o belaları.*
Sen yengil etesen yivretivlerimni. / *Sen hafife alırsın öğretilerimi*
Ulusum Yisrael... / *Ulusum İsrail...*

Par'onu, ki sirered senin artına, / *Firavun'u sürerek senin ardına*
Battırdım Yamsufta teren suvlarına. / *Battırdım Kızıl Deniz'in derin sularına*
Sen azasen ezge tenriler artına. / *Sen azarsın başka Tanrılar ardından*
Ulusum Yisrael... / *Ulusum İsrail...*

Men senin alnında atstım tengizni, / *Ben senin önünde açtım denizi*
Klep, bi mantsmahaysen ez ayaklarını. / *Dileyerek, ayaklarının batmamasını*
Sen klemeys saklama ol azis Toranı. / *Sen istemiyorsun korumak o kutsal Tora'yı*
Ulusum Yisrael... / *Ulusum İsrail...*

Men iydim alnında bulutlu bağana, / *Ben gönderdim önüne bulutlu destek*
Ki yolnu midbarda kergizgey ol sana. / *Ki yolu çölde göstereceğin diye sana*
Yoğtur san da elcev senin yazığına. / *Yoktur hesap ve ölçü senin günahına*
Ulusum Yisrael... / *Ulusum İsrail...*

Man bıla midbarda men seni besledim/ *Kudret helvası ile çölde seni besledim*
Da alay atslıklı elimden kutkardım, / *Ve öyle açlıktan ölümden seni kurtardım,*
Antsak atsrırganmak men senden tsıdadım. / *Ne yazık ki, senin için sabrettim*
Ulusum Yisrael... / *Ulusum İsrail...*

Men sana tsığardım suvlar tav tibinden/ *Ben sana dağ dibinden sular çıkardım*
Netsik tsıhıbedin Mitsrinin yerinden, / *Mısır'dan çıktığında,*
Sen kılas kiltkiler Tora sezlerinden. / *Sen alay edersin Tora sözüyle*
Ulusum Yisrael... / *Ulusum İsrail...*

Klep seni keltirme ol aziz yerine, / *İsteyerek seni o kutsal yerine getirmeyi*
Bolustum otuz bir melehni eltirme, / *Otuz bir kralı gönderip yardım ettim*
Da sen inanmaysen naviliklerime. / *Ve sen inanmazsın peygamberliklerime*
Ulusum Yisrael... / *Ulusum İsrail...*

Men berdim malhütun svezet Yuhudaga/ *Ben verdim Yehuda'ya kavmin krallığını*
Ki netsik tutundum kulum Jaakovga. / *Kulum Yakub'a tutunduğum gibi*
Sen benim szemimni kılasen tsaynavga. / *Sen benim adımları çığnersin*
Ulusum Yisrael... / *Ulusum İsrail...*

Sen bolusluğumdan benim ketirindin, / *Sen yardımımınla doğruldun,*
Kabakların dusmanlarının meresledin, / *Düşmanların kapılarını devraldın*
Nek benim şemimni alay yuvuz ettin. / *Nasıl benim adımları öyle alçaltırsın*
Ulusum Yisrael... / *Ulusum İsrail...*

“Tağanun Ullu Kinge (Yüce Güne Yalvarış)” şiiri, altı dörtlükten oluşmakta ve her dörtlük sonunda bir dua cümlesi gelmektedir. Abrahamowicz yapılan hataları sıralayıp dua ederek Tanrı'ya yakarır. “Gökte tüm azameti ile oturan Tanrımız, tüm dünyaya iyilik veren sensin. Çukura düşen bu halkımızın günahları denizin kumu gibi arttı, sonumuzu unuttuk, sen bizi doğru yola çevir” diyerek suçlarını ve günahlarını sıralayarak devam eder: “Peygamberin bahsettiği, görünüşte ibadet edip ruhuyla da yalan söyleyen kavimlere benzedik, kenesanı meyhaneye çevirdiler, ruhunu şeytanlar ele geçirmiş gibi haykırırlar” diyerek af diler. Bu günahlardan sonra sırasıyla şu dua cümleleri dökülür: “Kederli canla diliyorum, daha iyi yap bizi/unutulmaktan ve sarhoşluktan sen uyandır Tanrım bizi/ilhamını gönder bize, iyi yolla yürüt bizi/o aldanan doğrulardan sen koru Tanrım bizi/ver onlara iyi akıl, rezil etme bizi/o tüm akıllı ümmetlere Tanrım sen benzet bizi”. Bu şiir, bir önceki şiirdeki Tanrı'nın kullarına olan seslenişine bir cevap niteliği taşımaktadır.

Kitsli Tenri da korkuntslu, biyik kekte olturuvtsu, / *Korku veren, yüce gökte oturan güçlü Tanrı*
Kendermeğın ummalarının kudratınba Sen bağuvtsu, / *Ümmetlerin idaresini kudretinle himaye eden*
Bar dünyaga har bir dinge yaħsılıklar Sen kıluvtsu, / *Tüm dünyaya, her bir dine iyilikler veren*
Ektemlikni, yaltaylıknı da aldavnı tsıdamavtsu. / *Kibre, hileye ve yalana tahammül etmeyen*
Kolamen sınık can bala: edirek etkin bizni! / *Kederli canla diliyorum, daha iyi yap bizi!*

Ker, ki ullan tistikliğe tisti bitin kahalımız, / Gör ki yüce çukura düştü tüm topluluğumuz

Ker, ki yamnın kumu kibik arttı sizin yazılımız. / Gör ki denizin kumu gibi arttı bizim günahımız

Bakkın, ki hor sofumuznu biz unuttuk barlarımız, / Bak ki kötü sonumuzu biz unuttuk hepimiz

Kergin ullan tismeğimiz, bos kaytmasın bu koltkamız./Gör bu kötü düşüşümüzü, boş çevrilmesin duamız

Unutulmaktan da esiriklikten, Tenrim, oyatkın bizni!/Unutulmaktan ve sarhoşluktan sen uyandır Tanrım bizi!

Biz usadık ol uluska, kaysı itsin navi ayttı: / Biz peygamberin bahsettiği o ulusa benzedik:

Avzun dağı erinlerin ol Tenrige yuvuklattı, / Ağzını ve dudağını o Tanrı'ya yaklaştıran

Vale canı da yiregi astrı andan yirak ketti, / Ama canı ve yüreği ondan çok uzağa giden

Utru adam sezlerine korkuvarnu ol uksattı. / Adamın sözlerine karşı korkumu o benzetti.

İygin algeminni bizge, yahşı yol bıla yiritkin bizni! / İlhamını gönder bize, iyi yolla yürüt bizi!

Bilip, ki bigin bosatas har birine yaman isin. / Biliriz, bugün affedersin her birinin kötü işini

Keldi adam bir for yilga rast tizime tefillesin, / Kulun yılda bir kez doğru dua etmeye geldi

Antsak kirse kenesaga, tas etedi kavvanasın, / Ancak kenesaya girse, amacından çıkar

Kerse netsik har bir tsaddik kergizedi gedullasın. / Görse ki her bir siddik gösterir azametini.

Ol aldavlu tsaddiklerden, Tenrim, saklağın bizni! / O aldanan doğrulardan Tanrım sen koru bizi!

Senin aziz kenesannı itski ivge aylandıradlar, / Senin aziz kenesanı meyhaneye çevirdiler

Bitin yıllık kahırların biri birine kaytaradlar, / Tüm yıllık kahırlarını birbirine yönelttiler

Yitler kibik nevelanı aziz mizmorlarını kabadlar, / *İtlerin leş kaptığı gibi, aziz ilahileri kaparlar*

Kiyasa yek kapsıyd canın, alay astrı kıtskıradlar. / *Ruhunu şeytan ele geçirmiş gibi haykırırlar*

Bergin alarga yakısı us, uyatlı etmeğin bizni! / *Ver onlara iyi akıl, rezil etme bizi!*

Kek tutmağın bizge bunu, kitsli Tenri, biyik kekten, / *Düşman tutma bize bunu, güçlü Tanrı yüce gökten*

Antsak ullı kitsin bıla tsığar bizni telilikten, / *Sadece yüce gücünle çıkar bizi bu delilikten,*

Bergin bizge, ki anlağaybiz, ki Sen tuyasen biyikten/ *Ver bize ki anlayalım, sen duyarsın yüceden*

Kistunmaknı kıtskırmaksız rast can bıla klek yirekten. / *Feryatsız sızıyı, doğru ruhla edilen duayı yürekten.*

Ol bar uslu ummalarga, Tenrim, usattırğın bizni! / *O tüm akıllı ümmetlere, Tanrım, benzet bizi!*

3. Sosyal Altyapı

Karayların dili, inancı ve geleneklerini iyi bilen Abrahamowicz, bu unsurları şiirlerinde lirik ve didaktik şekilde sunmaktadır. Millî ve dinî duyguların ağır bastığı şiirlerinin dışında sosyal hayatın diğer bir kanadını oluşturan “dünyevi” duyguları da şiirlerinde görmekteyiz. Abrahamowicz anne sevgisini “Tuvğan Ana”, evlat sevgisini “Ey Neşer, Neşer”, hayatın gerçeklerini “Ne Fayda” ve mevsim-kader-ömür ilişkisini “Tigendi Yaz” adlı şiirinde incelemiştir.

“Tuvğan Ana (Öz Ana)” şiirinde, anne teması üzerinde durarak “miskin” diye ifade ettiği evlada seslenip hayat dersi verir. İlk dörtlükte “Ey miskin, annen neden uzakta yaşar” diyerek sitem eder. Bu dünyada ondan daha değerli bir şey bulamayacağını vurgular. Annesinin şimdi ona ihtiyacı olduğunu dillendirerek ona eski günlerdeki gibi güzel hayat yaşat der. “Sen küçük iken geceleri uyumadı, hasta olduğunda seni o korudu” diyerek telmihte bulunur. “Şimdi ona bakma sırası sende” der. “O sana ışığını nasıl esirgemediyse sen de ondan yardım ve sevgini esirgeme” öğütünde bulunur. “O ölürse baş eğip ağlasan da fayda etmez, dünyada hiçbir varlık ona denk değildir miskin” diyerek sitemde bulunur. “O dünyada olmadığına güneş eskisi gibi doğsa da seni ısıtmaya yetmez” cümlesi ile şiirde verdiği hayat dersini noktalar.

Netsik anan tirid uzak,/ *Neden anan uzakta yaşar,*
Miskin sen indelmessen/ *Miskin niye çağırılmazsın*
Da nemede bağalırak/ *Ve daha değerli hiçbir şey*
Bu dünyada tapmassen./ *Bu dünyada bulamazsın.*

Yengil etme anar veğın/ *Değersiz etme ona hayatı,*
Bolsun senin klegınbe,/ *Olsun dilediğın gibi*
Altınlatkın kart kinlerin/ *Parlat eski günlerini*
Sezinbe da isınbe./ *Sözünle ve işınle.*

Klegi anın aziz bolsun/ *Onun dileği aziz olsun*
Sana har zamanda,/ *Sana her zaman,*
Oyatmasın kağırını/ *Uyandırmasın öfkeni*
Ani sahsında./ *Hiçbir düşüncende.*

Ol ketseler yuklamadı,/ *O, geceleri uyumadı,*
Netsik kitsi edin,/ *Sen küçük idin*
Kin kets seni ol sakladı,/ *Gece gündüz seni o korudu*
Netsik hasta edin./ *Sen hasta iken.*

Ol sakladı canın senin/ *Seni o korudu*
Yaman tsınıkmaktan,/ *Kötü alışkanlıktan,*
Siverliğibe hasepsiz/ *Sonsuz sevgisiyle*
Tuttu buzukluktan./ *Korudu kötülükten.*

Kaytar anar, ne bolalas/ *Elinden geleni yap*
Anın yağsılığın,/ *Onun iyiliğı için,*
Ol sa edi netsik kuyas,/ *O sana güneş idi*
Ayamad yarığın./ *Işığın esirgemeyen.*

A ol else, miskin ulan,/ *O ölse miskin oğlan*
Sen basur da yıla,/ *Baş eğip ağla,*
Kalsada sa ne dünyada,/ *Sana kalsa da bu dünya*
Yetmest tuvğan ana./ *Denk değildir öz anana.*

Yetmesti ol yarık kuyas,/ *Yetmez o parlak güneş*
Tsırlağı issinin,/ *Sıcaklığın ırmağı,*
Ol vahtına yanla tuyas/ *O zamana yine duyarsın*
İğın tirlihinnin./ *Yaşamın zorluğunu.*

“Ey Neşer, Neşer (Ey Kartal, Kartal)” şiiri, dokuz beyitten meydana gelmiştir ve her beyit kendi içinde uyaklıdır. Neşer, İbranice “kartal” anlamına gelmektedir. Kartallar en büyük ve en güçlü av kuşları olmaları yanında gözlerinin iyi görmesi ve yüksek uçmaları ile de ünlüdür. Bu özellikleri ile şiire konu olan kartal, hasta kızının yanı başında ağıt yakan annenin seslendiği varlık olur. Ağlayıp yatağında yatan kızının iyi olması için gece gündüz uğraşan annenin acılarının yansıtıldığı şiirin feryadı ve gözyaşları mısralarda hayat bulur.

Ey neszer, neszer, sen biyik utsas/ *Ey kartal, kartal sen yüksek uçarsın*
Da bar yaksını dünyada tuyas. / *Dünyada tüm iyiyi sen duyarsın.*
Utsmadınmo sen menin manıma, / *Uçmadın mı sen benim yanuma*
Yılaydım benim kızınem mana? / *Ağlıyordum, benim kızcağızım bana?*

Oy yilayd, yilayd, tesekte yatad, / *Oy ağlar, ağlar döşekte yatar*
Ullu sızlavdan canı yarılada. / *Büyük sızularla canı yanar.*
Anın katın tıhıy suv kibik mama: / *Onun yanını tıkar, anne su gibi:*
Nek sen, kızım benim, bolalmays turma? / *Neden sen kızım, neden durmazsın?*

Ol kızına turdu, atısı yıladı, / *Kızcağız kalktı, acı ağladı,*
Bar tsoraların oyatma bardı. / *Tüm yardımcılarını uyandırmaya vardı.*
Oy turnız, turnız, yaksı tsoralar, / *Oy kalkın, kalkın iyi yardımcılar,*
Da yarıtınız ma yavlı tsıraklar. / *Parlatın bana yağlı çıralar.*

Nay men alarnı kin kets yandırayım/ *Oy, ben onları gece gündüz yakayım*
Nay ez siverimni yaksı kereyim. / *Oy, sevgili yavrumu iyi göreyim.*
Arıklanmadım ol dünyada bara, / *Temizlenmedim bu dünyada*
Hotey arıklandı, divildi kara/ *Gerçi temizlendi, kara değil.*

Hotey arıklandı panimim benim, / *Gerçi temizlendi, yüzüm benim*
Barı senin sarın, siverim benim. / *Tümü senden, sevgili yavrum benim.*

“Ne Fayda (Ne Fayda) şiiri, beş dörtlük ve abba uyak düzeniyle oluşturulmuştur. Abrahamowicz bu şiirde, hayatı nasıl sürmek gerektiği ve hayatın geçiciliği konusunu mısralarına taşımıştır. Hayatı bilmeden yaşayana ömrün bereketli olmayacağını ve bu dünyadan adının anılmadan göçeceğini söyler. Düşüncesiz ve kaygısız bir yaşam çürüme gibidir, ona acı çekmekten başka karşılık gelmez ifadeleriyle düşüncenin insan yaşamını anlamlı kıldığını nakleder. Yaşamın ot gibi kısa olması uzun olmasından iyidir der. Yanıp göğe alevini göndermesini, yerde salınan dumanı rüzgâr

nasıl savuruyorsa ömrün de öyle savrulacağını benzetmelerle aktarır. Böyle kötümser düşünceleri görünce şaşırır ama bu peygamber sözüdür diyerek aklında tutması gerektiğini öğütler.

Ne fayda andige anın tirlihinden, / *Ne fayda onun öyle yaşamından.*
Kaysının bar vehi bilmegen asadı/ *Kiminin tüm yaşamı bilmeden geçer*
Da atı sağıntssız dünyadan baradı, / *Ve adı anılmadan dünyadan göçer*
Hız tiri bolmasıyd ıstırınad yerden. / *Yerden toplanan canlı gibi olmaz.*

Edirek bu yarık dünyaga tuvmaska, / *Daha iyi bu aydınlık dünyaya gelmeye.*
Netsik bundi tirlik bitin vekte sirme, / *Nasıl ki tüm ömrü böyle sürmeye,*
Tirilme sağışsız antsad hız tsirime, / *Düşüncesiz yaşam anca çürüme gibidir*
Da hermet kelmeydi kıynalmaktan baska. / *Ve hürmet gelmez acı çekmekten başka.*

Tirlik alayd hız ot: edirekti kıska / *Yaşam ot gibidir, kısa olması daha iyidir*
Yanma da averge yarık yalın iyeme, / *Yanıp göğe parlak alev göndermeye,*
Netsik titin kibik yer katın teselme, / *Yer boyunca yayılan duman gibi*
Da yel yirmeğinden aylanma boslukka. / *Yel esintisiyle boşluğa savrulmaya.*

Men tamasalandım, tuyup bu sezlerni; / *Ben şaşırdım duyup bu sözleri;*
Kaysın hız karuvnu sağış etmeğime/ *Düşündüğüm cevap gibi*
Kerindiler kekler mana tipke iyeme, / *Gökler göründüler bana, dibe gönderip*
Ki yaman yollardan kayttırma esimni. / *Yaman yollardan düşüncemi çevirmek için*

Vale kim bu kerkli navilik sezlerni / *Ama bu güzel peygamber sözlerini*
Buyurdu telirgen adamga sezleme, / *Buyurdu delirmiş adama anlatmaya,*
Biğingedeyin bim bunar karuv berme, / *Bugüne kadar buna, böyle cevap vermeye,*

Hotey tergedimde uzak bu nerseni/ *Olsa bile öğüdümdede bu uzak mesele.*

“Tigendi Yaz (Yaz Bitti)” şiirinde biten yaz günleri ile güçsüz bir kuşun macerası anlatılır. Burada kuş ile anlatmak istediği geçen günleri ve inancıdır aslında. Yaz bitip sonbahar geldiğinde havalar yavaşça soğumaya başlar. İnsanlar tarlalarından buğdaylarını toplar, ormanlarda şarkılar söyleyen kuşların sesi duyulmaz olur. Kuşlar, daha sıcak yerlere göçmek için hazırlıklara başlarlar ve kendilerine rehber seçip uçmaya koyulurlar. Göç yollarında rüzgâr, deniz gibi engeller vardır ama onlar engellere karşı ka-

nat çırpıp gidecekleri yere varmaya çalışırlar. Aralarından birini, sıcaklık ve uzun mesafe bitkin hâle sokar. Diğerleri önden uçarken o arkada kalır ve “Ey yaman kaderim, beni kendine neye göre seçtin, önde o kadar uçan varken beni neden yokluğa terk ettin” diyerek kaderine sitem eder. Sonra, ışısız ve ıssız hangi canlı yaşayabilir ki diyerek kendine gelmeye başlar. Henüz beni “inancım” terk etmedi diyerek kalan son hâliyle esen rüzgârla savaşmaya başlar. Her durmak istediğinde inancı onu daha da güçlü kanatlandırır. Son dörtlükte de “Ey inancım küçük, hâlsiz bir kuşu kartal yaparsın; sığağa ve ışığa ulaşmak istiyorum başarabilecek miyim, onu bilemem” diyerek de satırlarını noktalar. Bu şiirde hem kendisi hem de Karay ulusu kuş ile temsil edilmiştir diyebiliriz. O kadar ulus arasından vatanlarından ayrı olduğunu ifade ettiği halkını, “inanç” bugünlere getirmiştir. Türlü zorlukları, acıları ve zulümleri görmelerine rağmen hayatta kalabilmişlerdir; tıpkı rüzgâra ve güneşe meydan okuyan “kuş” gibi.

Tigendi yaz, tiz baslandı, / *Yaz bitti, sonbahar başladı*
 Suvukrakt aver, kıs yuvuklandı, / *Hava daha soğuk kış yaklaştı,*
 Tizden birtikni dünya ıstırdı, / *Tarladan insanlar buğdayı topladı*
 Kuslar yirından orman tıyıldı. / *Kuşların şarkısından orman dindi.*

Bar ol kanatlı yaratılmışlar, / *Tüm o kanatlı yaratıklar,*
 Kaysı bitin yaz kerkli yirladlar, / *Bütün yaz güzel şakıldılar,*
 Ki netsik kitskirdi kuyasın ıssısı, / *Güneşin ısısı azaldığında*
 Tilsiz da muzğul boldu har birisi. / *Dilsiz ve kederli oldu her biri.*

Barı bir orunga birden ıstırdı/ *Hepsi birden, bir yere toplandı*
 Da kenderivtsiler ezine sayladı. / *Ve önderler seçtiler kendilerine*
 İyindiler utsma ol issi manlarga, / *Sıcak yerlere uçup gittiler*
 Kayda kerkli kuyas ıssıtır alarga. / *Güneşin onları güzel ısıtacağı yere.*

Yellerden, tengizden korkuv yok alarga; / *Yellerden, denizden korku yok onlara;*
 İsanıp ez kitsli kanatlarına, / *İnanıp kendi güçlü kanatlarına*
 Terkliğibe oknun utsadlar alınga, / *Ok hızıyla uçarlar öne*
 İyip kezin yirak tengizler artına. / *Çevirip gözlerini uzak denizler ardına.*

Vale bir alardan edi halsızlırak, / *Ama onlardan biri, daha hâlsiz idi,*
 Tasetti bar halın issi mandan yirak. / *Mahvetti tüm hâlini sıcaklık ve uzaklık*
 Kaldıkları utstar bağınmayın artka, / *Diğerleri uçtular bakmayıp arkaya*
 Anı kaldırdılar elimge, taslıkka! / *Onu bıraktılar ölüme, yokluğa!*

“E yaman mazzalım!”-sezlejd ol ezine-/“Ey yaman kaderim” der kendine
“Nege kere meni sayladın ezine, / Neye göre seçtin beni kendine
“Minler arasından, ki utstlar alinga, / Öne doğru uçan binler arasından
“Meni sımarladın elimge, tsaypavga! / Beni emanet ettin ölüme, yokluğa!
“Vale-bil ezine-birde yaratılmış/ Ama sen bil ki yaratılanlar
“Bolalmayd tirilme issisiz, yarıksız; / Yaşayamaz ısısız ve ışksız;
“Akılsız tegenek, beklegen tunlukka/ Akılsız diken, karanlığa hapsolmuş
“İzdeydi tesitsik, ki tsikkay yarıkka/ Arar deliği, çıkmak için ışığa
“A men kim berilgeym alay terk yenilme/ Ama ben öyle hemen yenilsem
“Keringen yarıknı yetismeske kerme? / Beliren ışığı kim görmeye erişebilir?
“Hanuz bar isantsım taslamadı meni: / Henüz tüm inancım terk etmedi beni
“Men kleym-da klegimbe men yenermen seni. / Ben diliyorum ve dile-
ğimle de yenerim seni.

Da bitin sondrağı hâlîba gufunun/ Ve kalan son hâliyle bedeninin,
Ol yelbe urusad, kaysı anar yolun / Ona karşı esip yolunu
Utru yirmeğibe astrı avurlatad. / Ağırlatan o yelle savaşır
Yız for klejd kalma, yız for dağın utsad. / Yüz defa durmak ister, yüz
defa yine uçar.

E kitsi isantsnın, astrı tamasasen! / Ey küçük inancım çok şaşkınsın!
Kitsi, halsız kustan neşer sen kılasen, / Küçük, halsiz kuştan, kartal yaparsın,
Kaysı klejd issini da yarını yetme. / Sıcaklığa ve ışığa ulaşmak ister
Yetermo ol anı-bolalmaymen bilme. / Ulaşabilir mi onu bilemem

Sonuç

Yirminci yüzyılın başlarına kadar dinî temaların çevresinde gelişen Karay edebiyatı daha sonraki dönemlerde farklı konu ve yapılarla gelişmiştir. Tarihin, kültürün ve inancının edebî eserlerde yoğun olarak konu edildiği Karay edebiyatının bu altın döneminde “Zachariasz Abraha-mowicz” önemli şahsiyetlerin başında gelmektedir. Kısa yaşamına rağmen tarihî ve millî şuuru, şiirlerindeki kavram ekseninde başarıyla dile getiren Abrahamowicz; köklerine olan bağlılığı, ana dile verdiği önemi, hayatta yapılması gerekenleri, gelenek ve göreneğe göre yaşamın ilkelerini şiirle-rine yansıtmıştır.

Zorlu geçen çocukluk yıllarından itibaren, eğitime ve bilgiye duyduğu sevgi “Ey ilimlerin efendisi! İlme ihtiyacım var/Kuru bir yazdaki yağmur gibi/Ekmeğe aç biri gibi/Ey âlemlerin efendisi, senden diliyorum” dizelerinde olduğu gibi kendisini ilk şiir denemelerinde göstermiştir. O dönem Karay edebiyatına konu olan büyük orandaki dinî unsurlar, Abrahamowicz’in şiirlerinde de yer bulmuştur. Karay inancını konu aldığı şiirlerde çoğunlukla telmih sanatından yararlanarak *Tevrat*’ta geçen hadiselerden örnekler sunmuştur. Dinî temelli bu şiirlerinde Tanrı’ya hep bir “yakarış” ve “dua” hâlinindedir. İnanca yönelik bu şiirlerin diğer ortak noktası da İbranice asıllı birçok kelimenin ödünçlenmiş olmasıdır.

Her ne kadar döneminin temel konularından biri “din” olsa da Abrahamowicz birçok yönüyle eserlerinde seküler olmayı başarmıştır. Cümlelerine yansıyan millî altyapı Leh, Rus ve çevre milletlerden etki taşısa da bunları Karaylara uyarlayarak “Karay” kimliğini yaşatmayı ilke edinmiştir. Bu ilkesini, “Karay Edim, Karay Barmen” şiirinde apaçık görmekteyiz: *Karay idim ve Karay’ım/ Ve Karay olarak ölmek isterim, / Karaylıktan utanmam/ Kendi dinimi dışlamam*. Millî altyapı içinde yazmış olduğu şiirlerinde dünyanın farklı bölgelerinde yaşamakta olan Karaylara “Karaylar daha eksilmez, biz hâlâ diriyiz” diyerek her ne kadar farklı uluslar içinde yaşasalar da kimliklerini koruduklarını kanıtlamak istemekte ve geleceğe umut vermektedir.

Karayların dili, inancı ve geleneklerini iyi bilen Abrahamowicz, bu unsurları şiirlerinde lirik bir havada didaktik şekilde sunmaktadır. Millî ve dinî duyguların ağır bastığı şiirlerinin dışında sosyal hayatın diğer bir karnadını oluşturan “dünyevi” duyguları da barındıran “anne ve evlat sevgisi, hayatın gerçekleri” gibi konulara da değinmiştir. Aslında Abrahamowicz’in tüm şiirlerini bir bütün içinde incelediğimizde inanç ve millî duygudan birçok unsuru az ya da çok bir arada görmek mümkündür. “Tigendi Yaz” şiirinde sıcaklığa ve uzun mesafeye meydan okuyan kuşun yolculuğunu izleriz. Tarih sahnesinde birçok memlekete gitmiş ve yurt edinmiş Karaylar gibi. O kadar ulus arasından vatanlarından ayrı olduğunu ifade ettiği halkı “inanç” sayesinde ayakta kalmıştır. Türlü zorlukları, acıları ve zulümleri görmelerine rağmen hayatta kalabilmişlerdir; tıpkı rüzgâra ve güneşe meydan okuyan “kuş” gibi.

Kaynakça

- Besalel, Y. (2001). *Karaim, Yahudilik ansiklopedisi*, 2. Gözlem Yayıncılık.
- Feliks, K. (1921). *Polskie logos a ethos; roztrzasanie o znaczeniu i celu Polski*. Poznan-Warsawa.
- Güleryüz, N. (2009). *The Turkish jews*, Naim Avigdor Güleryüz, Gözlem Yayıncılık.
- Haam, A. (1931). *Zecharja Jicchak Abrahamowicz*. Karaj Awazy-II.
- Kizilov, M. (2006). *Faitful unto death language, tradition and the disappearance of the East European Karaim communities vol. 36/1*. East European Jewish Affairs.
- Koçak, M. (2022). *Geçmişten yankılanan Karay avazı*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kuzgun, Ş. (1985). *Hazar ve Karay Türkleri*. Se-da Yayınları.
- Mardkowicz, A. (1931). *Karaj Awazy S I*. Lutsk.
- Mardkowicz, A. (1931). *Karaj Awazy S II*. Lutsk.
- Mardkowicz, A. (1937). *Karaj Awazy S III*. Lutsk.
- Rudkowski, S. (1931). *Korutkan Cuvaherler*. Karaj Awazy.
- Sinanoğlu, M. (2013). *Karaîlik. TDV İslam Ansiklopedisi*, 24. TDV.
- Stanisław, R. (1978). *Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej. Zarys dziejów*, Wiedza Powszechna.
- Sulimowicz, A. (1989). *Zachariasz Abrahamowicz*. Awazymyz.
- Tevrat*, (2011). Korean Bible Society.
- https://www.lexilogos.com/english/hebrew_dictionary.htm erişim tarihi: 20.10.2022
- <https://www.polskatradycja.pl/piesni/patriotyczne/choral-z-dymem-pozarow.html> erişim Tarihi: 25.10.2022
- <https://doitinhebrew.com/Translate/default.aspx?kb=IL%20Hebrew%20Phonetic> erişim Tarihi: 26.10.2022

Extended Summary

In the article, the life and poems of Zachariasz Abrahamowicz, who came to the fore with his secular poems at the beginning of the century, were introduced and evaluated. When we look at the first period of Karaim works, we see a literature that develops around religious themes. From the beginning of the twentieth century to the 1940s, we can say that Karaim literature developed in different themes and structures and lived its golden age.

Journals published in Karaim language such as ‘Karay Avaz’, ‘Onarmach’, ‘Myśl Karaimska’ have had a great time in this development. Karaim Turks with these magazines aimed to nurture the Karaim history, culture and belief, in short, to ‘root’ in the young minds, and to share the longing and joy of the elders together. During the golden period of the aforementioned Karaim literature, names as “Alexander Mardkowicz, Eljahu Kazas, Szemaja Firkowicz, Ananjasz Zajaczkowski, Szymon Kobecki, Mosze Derje, Josef Lobanos, Sergiusz Rudkowski, Szelumiel Lopatto, Yaakow Malecki, Markas Sultanskis, Mojsiejus Pileckis, Johoşafatas Kaplanovskis, Zenonas Firkovičius, Michailas Tinfovičius” can be given as examples of important personalities from the western Karaims. “Zacharja Jicchak Abrahamowicz” also has an important place in the history of Karaim literature and culture, like the important figures mentioned above, and left permanent traces.

Zachariasz Abrahamowicz was born in 1878 in the village of Łany, near the Halic, had a difficult childhood and youth, and died at the age of twenty-five. His enthusiasm for writing poetry, which he started from his childhood, continued in his later years and he wrote his poems masterfully in Karaim, Polish, Ukrainian and Russian. Although he is known as a secular poet, the requirements of Karaim belief and love of god are evident in his poems. Abrahamowicz, who attracted attention with his lyrical and didactic poems, reflected the traces of different identities in his soul and his devotion to his roots, the importance he attached to the mother tongue, and the principles of life according to tradition and custom.

Despite his young age, Zachariasz Abrahamowicz reflected the different identities of his soul in his poems. Combining the historical infrastructure provided by the Polish and Ukrainian lands with his commitment to his national roots, Abrahamowicz blended the elements of his religious identity with his traditional infrastructure and incorporated them into his works. His pride in his traditions, belief and history showed itself in his poems and set an example for Karaim poets and writers who came after him. Among his most important poems are ‘Karaj edim, Karaj barmen’ (I was Karaim, I am Karaim), which became the anthem of the Karaims, and ‘Hanuz Karajlar Eksilmed’ (The Karaims are not extinct yet) the Karaim variant of the Polish anthem ‘Jeszcze Polska nie zginela’ (Poland isn’t dead yet).

In this article, Abrahamowicz’s poems are examined under three thematic titles as national infrastructure, religious infrastructure and social infrastructure. Under the title of “National Infrastructure”, the devotion of the poet to his roots is shown by starting from the poems of “Hanuz Karajlar Eksilmed, Karay Edim

Karay Barmen and Ullu Titinbe". Apart from his secular works, religious and belief elements, which are another element of his versatility, also play an important role in his literary personality, with his poems 'Alğemi Tenrinin, Tsivre Tsivre, Tenrim Seni Ulananlar, Tenrim Ki Biznin Ancestors, Ulusum Yisrael and Taħanun Ullu Kinge'. These poems are examined under the title of 'Religious Infrastructure'. In the last part, 'Social Infrastructure', the poet's point of view on life other than national and religious feelings was mentioned, based on the poems of the poet 'Tuvğan Ana, Ey Neşer Neşer, Ne Fayda, Tigendi Yaz'. In fact, when we examine all of Abrahamowicz's poems as a whole, it is possible to see many elements of faith and national feeling more or less together.